

Кенарі

Анатолій Дрофань

А ід Бурма працює сталеваром у мартенівському цеху. Власне, він не дід, бо не має ні дітей, ні онуків. Та й віком не дуже старий, всього щось років за п'ятдесят. Тож коли б не пухнаті чорні вуса, він виглядав би середніх років молодцюватим мужчиною із карими очима, засмаглим обличчям і тугим рум'янцем на щоках. Але вуса... Либонь, через них товариші по цеху і називають його дідом Бурмою.

Невеликий будиночок Бурми — біля моря. Точніше кажучи, море далі, а сюди, до міста, підступає тільки бухта. По той бік її на півострові вишугав у небо гінкі димарі велетенський металургійний завод — гордість республіки і всього Союзу.

Найкраще дивитися на нього з горішньої частини міста. Із довгими корпусами цехів, річищами асфальтових доріг, що потекли по всьому розлогому заводському подвір'ю, важкими червонястими домнами на голубому тлі моря, стрімкими димарями, він красивий удень. Але ще прекрасніший вночі, — залитий повинню вогнів, віддзеркалених у темній воді бухти, схожий на якийсь надпотужний пароплав, що неквапно і величаво пливе на хвилях моря кудись у безвість ночі.

Металурги, що живуть неподалеку від заводу, на гористій околиці міста над берегом, ловлять у бухті рибу. Захоплюється рибальством і дід Бурма. Він часто до початку роботи зустрічає тут схід сонця, інколи і після зміни, особливо в літні довгі дні, встигає з годинку-дві посидіти над вудками.

В здобичливий сезон, коли йде бичок чи вобла, на березі рибалок — мов зерен на долоні. І в усіх така гаряча робота, що навіть ніколи припалити цигарку. Свистять у повітрі вудилища, звивається волосінь, б'ється на гачках, зблискує сріблом луски риба.

У рибалок завжди багато ворогів: і холодні верхові вітри, і паводі, і просто зіваки, що постійно надокучають своїми безглуздими запитаннями, на зразок: "Ну що — клює?" Але найстрашніші, найнебезпечніші серед усіх ворогів — це, безперечно, школярі. Коли вони йдуть у школу, і після обіду, як повертаються додому, бухта нараз перетворюється на своєрідний полігон, господарями якого стають ці галасливі, невгамовні, ненаситні у своїх витівках малі бешкетники. Вони влаштовують у бухті змагання по "вибиванню бабок".

У них є свої чемпіони, свої ветерани і свої невдахи. І тих азартних змагань ніщо не може зупинити: ні слізні прохання, ні гнівні лайки, ні відчайдушні погрози. Тільки спровадили одну компанію, як з'являється інша. Викурили з берега цю, насувається невідворотною хмарою третя. Риба, налякана шумом, відходить від берега, залягає в глибинах, і кльов наглухо припиняється.

І головне, що цьому нещастю ніяк не можна зарадити. Школа знаходиться поруч із бухтою, і на березі перехрещується безліч хлопчачих стежок.

Інколи доводиться воювати з пустунами і Бурмі. Але серед усіх рибалок він, може, найбільш терплячий, поблажливо благодушний. Та сьогодні теж не втримався.

Полаявшись із кількома компаніями і побачивши, що до бухти, мов сарана, сунуть і сунуть все нові хлопчачі гурти, врешті вихопив з води вудки, нервово змотав їх і пішов додому.

А школярі навіть і тут, на вулиці, продовжували свої ігрища. Набравши у кишені морської гальки, вони на асфальті теж "вибивали бабки", кидали камінці вздовж дороги. Інший умілець і справді примушував камінчик ковзатися по асфальті, ніби по воді.

— От же шибеники, — думав Бурма, наближаючись до гурту, що зупинився якраз супроти його двору.— Накрутить би їм вуха добряче.

Хлопчаки, захопившись своїм змаганням, навіть не помічали його. Четверо із них трохи відійшли, п'ятий, у сірій учнівській формі, залишився посеред вулиці. Він поклав біля себе портфельчик і, трохи перехилившись на правий бік, розмахнувся, пустив камінчик низько над землею. Той ударився об твердий асфальтовий покрив, підскочив у повітря, знову опустився на дорогу, ще раз злетів угору. Спостерігачі мовчали, слідкуючи за льотом камінця. А цей, у сірій формі, що стояв посеред вулиці, так і завмер зігнутий: рахував, скільки "бабок" у нього вийшло.

— Раз... Два... Три...

Але "чотири" хлопчак не промовив. Галька, ударившись об щось, полетіла не прямо, а різко повернула вбік. Бурма почув брязкіт розбитого скла і зрозумів, що камінець потрапив у вікно його будиночка.

Школярі злодійкувато заозиралися, помітили Бурму, кинулися тікати. А цей, що був посеред вулиці, трохи забарився. Йому ще треба було вхопити портфельчик. Він стрибнув до нього, нагнувся.

Бурма, і до того вже сердитий та лихий на школярів, не міг залишатися байдужим. Лише якихось п'ятьшість метрів відділяли його від зірвіголови, що вибив шибку. І він, розмахуючи вудилищем, погнався за розбишакою.

— Підожди, підожди, голубчику...— промовив задихано, хапаючи його за руку.— Ходімо лишень сюди...

Хлопець почав було пручатися, упиратись, та марно. Сталевар без особливої напруги повів його за собою.

Коли зайшли на невелике, але чепурне подвір'ячко, з квітниками перед вікнами будиночка, сталевар заціпнув за собою хвіртку.

— Ну, так що ж будемо тепер робити? — запитав, гнівно ворушаючи вусами.

Школяр мовчав. Насуплено озирався навколо, чмихав носом.

— Ось полюбуйся,— показав Бурма на вікно.— Найбільша шибка — і в друзки. Та за це тобі...

Сталевар якось мішкувато тупцював на місці, розмахував зв'язаними вудилищами, ставив їх під будинок і знову брав у руки.

— Та за це тебе в міліцію. Розумієш ти? Розбестилися— далі нікуди. Задумали в бабки грати серед вулиці. А коли б це не вікно, а око? Значить, і ока вже нема? Так же виходить. Не розумію, куди тільки дивляться ваші вчителі. Чортзна-що.

Так тривало кілька хвилин. Але, що далі робити з цим пустуном, Бурма все ж таки не знав. Коли б малий заплакав, сталевар вважав би свою місію виконаною. Ще трохи пожуривши бешкетника, сказавши кілька батьківських напутніх слів, відчинив би перед ним хвіртку. Але школяр мовчав. І старий, уже кілька разів повторивши одні й ті ж докори, не знаючи, що говорити далі, теж замовк.

Врешті хлопчак, чмихаючи носом, сказав:

— Коли ви вже так хочете, я вставлю вам нову шибку.

Бурма зрозумів це як звичайну хлопчачу хитрість. Бач який, тільки б вискочити за хвіртку, а там шукай вітра в полі.

— Ні, голубчику,— помахав на хлопця пальцем,— цей номер не пройде. Не на того натрапив. Не обдуриш.

— Я не збираюся вас обдурювати. Я...

— Знаю, знаю,— крикнув Бурма,— уже досить вас вивчив у бухті. Проженеш з одного місця, йдуть в інше і знову кидають у воду каміння.

Але хлопець, дивлячись уперто спідлоба, повторював, що він вставить розбите скло, якщо йому дозволять зараз піти. Бурма не вірив і навіть ображався, що це мишеня намагається його обдурити. Тоді хлопчак з якоюсь урочистістю тихо сказало:

— Я даю вам чесне піонерське слово.

При тих словах школяр вперше за увесь час підняв голову і прямо глянув на Бурму. Сталевар мимохіть пильніше придивився до нього. Невисокий, але коренастий, як пеньочок. Округле обличчя із темними, мов дві тернини, очима. Густі бровенята напружено зібрані на перенісці. Куртка розстебнута, і на білій сорочці яріє червоний галстук, що зсунувся набік. Все це якось пом'якшило його роздратування, і він уже з більшою прихильністю перепитав:

— Так що ти сказав?

— Я даю вам чесне піонерське слово, що вставлю шибку,— повторив хлопець.

Ще якусь хвилю Бурма вагався.

— Ну що ж,— сказав врешті подобрілим голосом,— коли так — побачимо, яке в тебе чесне слово. Іди!

І він розчинив перед ним хвіртку.

* *

*

Винуватцем усього, що трапилося, був учень п'ятого класу Антон Коваленко. Відтоді, як у місті демонстрували закордонний фільм, в якому головний герой Антуан виробляв неймовірно героїчні діла і з усіх катавасій виходив сухим, Антону Коваленку подобалося, коли товариші і його називали Антуаном.

Антуан! Те імення звучало для хлопця небуденнопривабливо і в той же час загадково, як луна від далекого грому серед високих гір, мов грізний відгомін у дрімучому, неходженому лісі,— Анту-у-а-ан... А треба сказати, що йому дуже подобалося все незвичайне в житті.

Але вчителі при одній тільки згадці про Антона Коваленка напружено морщили

лоби. Ах, цей Коваленко. До чого ж зіпсований хлопець!

Протє зараз Антон ішов вулицею принишклий і смутний.

В ранковому чистому небі ясно світило сонце. Цвіла акація, і її медяний запах густо просотав повітря. Круг дерев весело гули бджоли, збираючи щедрі дари природи. Співали пташки, раді погожому дню. Та Антон нічого того не помічав. В голові роїлися, плуталися, одна одну обганяючи, тривожні думки. Як позбутися нової халепи, вивернутися ще й з цієї біди? Йому

не звикати до тривоги, неспокою, котрі, мов із цебра, сиплються на голову. Але ще ніколи, здається, не було так важко. Він нікому не давав у таких випадках чесного слова. А тут... чесне піонерське слово! Ні, хай як би там не було, але свого слова він не осквернить ніколи!

Тільки як? Як уставити шибку, де взяти скло, замазку, цвяхи?

Ішов Антон вулицею, напружено думав над усім тим, але відповіді не знаходив. Немає в нього ні того, ні другого, ні третього. Ні скла, ні замазки, ні цвяхів.

Раптом згадав, що на базарі, біля зеленої ятки на розі двох вулиць, стоїть старий скляр з чорною пов'язкою на лівому оці. В його високому ящику з драбчастими стінками завжди зеленіють листки скла, трудяться шматки червоної та білої замазки. Він, тільки він зможе виручити з біди Антона! Але гроші! Де взяти їх?

Спочатку вирішив було не йти до школи. Та потім подумав, що саме там, у товаришів, він позичить грошей. Багатьом із його друзів батьки дають невеликі суми для шкільного буфету.

Антон спізнився на уроки. Та це траплялося часто, і в класі ніхто не здивувався, здається, навіть мало помітили його нове запізнення.

На перерві хлопцю пощастило зібрати кілька копійок. Але їх було надто мало, щоб купити шибку, замазку, кілька цвяхів. Мов на гріх, того дня багатьом його друзям дали дома не гроші на сніданки, а вже готові бутерброди.

Все ж Антон за будь-яку ціну мусить дотримати слова, виконати обіцянку. І він це зробить! Зробить будь-що!

Антон вирішив бігти на базар до скляра, щоб про все поговорити з ним.

Ні, це не так просто вислизнути на великій перерві з класу, потім зі шкільного будинку, вислизнути з книжками, портфелем і притому так, щоб ніхто не помітив, не затримав. Але Антону не звикати. Хай хтось інший поспробує зробити це спритніше за нього! Згорнуті зошити уже в кишенях, приплюснутий портфель — за пазухою, туго притягнутий ремінцем. Ще кілька хвилин — і Антон на вулиці. Іде собі розважною, безтурботною ходою, так, ніби просто прогулюється, радий хорошій годині. Він чує, як у школі дзеленчить дзвінок, кличе школярів за парти. Але хлопець не зважає на нього, іде далі так само неквапно та незалежно. Тільки звернувши за ріг, заспішив. Скоріше, скоріше від школи, щоб не зустріти когось із учителів чи знайомих!

Уже книжки та зошити знову у потертому, з чорнильною кляксою портфелику. Швидкоє що є сил. Два розбишакуватих горобці кинулися йому прямо під ноги, розвихрені, з настовбурченими крильми. Тільки нагнися — і вміть обох піймаєш.

Іншим разом Антон так би й зробив. Але тепер навіть не звернув уваги. Він був заклопотаний іншими, важливішими думками!

На базарі скляра з чорною пов'язкою на оці не було. Антон зайшов у крамничку, де продавали скло, замазку, цвяхи, фарби та інші господарські товари. Кілька хвилин штовхався серед базарного люду. Потім набрався сміливості, підійшов ближче до прилавка і, показуючи пальцем на лист скла, приблизно такого розміру, як розбита шибка, запитав якнайувічливіше:

— Скажіть, будь ласка, скільки коштує оця?

Товстий, з червоним обличчям продавець навіть не почув його голосу.

Антону довелося повторити кілька разів своє запитання, перш ніж крамар звернув на нього увагу.

— А тобі що — потрібна шибка?— запитав, прищуривши очі і, мабуть, наперед здогадуючись про Антонову біду.

— Потрібна,— хитнув головою школяр.

— Десять уже розхекав, либонь. Тридцять дві копійки...

В Антона було всього-на-всього шістнадцять копійок. І він, почувши те, понурих голову, ні з чим вийшов із крамнички.

Більше години тинявся по базару в надії все ж таки здібати скляра. Може, той візьме дешевше?

Старого довго не було. Врешті з'явився на розі вулиць зі своїм драбчастим ящиком.

Щоб уникнути ехидних посмішок та глузування, Антон зразу чистосердечно розповів майстру про свою біду. Старий уважно дивився на нього одним оком зверху вниз. Вислухавши Антонову сповідь, спокійно сказав:

— Та це нещастя ще не велике. Ми теж старі вибиваємо, нові вставляємо.

Він якось смішно, по-камбалиному підморгнув своїм єдиним оком, притому так весело, що навіть Антон трохи підбадьорився. Та коли після того почали підраховувати, скільки коштуватиме скло, замазка, цвяхи та робота, Антон остаточно переконався, що вставити шибку за свої шістнадцять копійок йому не вдасться.

— Інакше не можна, ніяк не можна, синку,— сказав одноокий скляр і почав скручувати з газетного паперу цигарку.

Тоді в Антона несподівано майнула щаслива думка, і він ухопився за неї з відчайдушністю потопаючого. Запропонувати скляру замість грошей свого форменого кашкета! Либонь, він коштує набагато більше сорока копійок, яких йому не вистачає. Антон швидко зірвав з голови картуза, простягнув скляру, майже урочисто сказав:

— Візьміть! Я думаю, цього буде досить?!

Але скляр тільки посміхнувся.

— Ні, синку, ганчірок ми не беремо.

Тоді Антон пішов на базар, сподіваючись там продати картуз.

Йому ніколи в житті не доводилося нічим торгувати. Він не знав, як це робиться. Ішов серед натовпу, тримав перед себе в руках кашкета, шулився, мовчав.

Люди, певно, не здогадувалися, чого хоче цей хлопчак, здивовано, як здавалося

Антону, позирали на нього і проходили мимо.

Якась товста, засмагла жінка в солом'яному широкополому брилі гугняво гукала із-за базарного столика:

— Кому синьки? Є синька!

Антон теж стиха сказав:

— Може, кому треба картуза?!

Тоді чоловік у світлому капелюсі насупив брови, підійшов до нього, Антона.

— Ти чого це задумав картузом торгувати? — і хотів було схопити за руку.

Але Антон вчасно розгадав його намір і спритно втік.

Коли Антон остаточно зрозумів, що й картуза йому не продати, повернувся до одноокого скляра, сподіваючись якось домовитися з ним. Але скляра вже не було на розі вулиць. Певно, пішов з якимось замовцем. Антон вирішив чекати його до переможного кінця.

Довго одноокий не з'являвся.

Антон неймовірно хотів їсти. Пиріжки з м'ясом та капустою, ватрушки з сиром, котрі продавала дівчина в кіоскові неподалік, так приємно пахли. Антон ковтав слину, але витратити бодай би одну копійку на їжу не дозволив собі.

Ні, хай краще буде голодний, впаде від повної знемоги, ніж стане ситим брехуном.

В надвечір'я почали зачинятися ятки. Антон зрозумів, що сьогодні уже нічого не зможе зробити. Втоmlений і похмурий, неквапно поплентався додому. .

В житті Антона уже було немало різних неприємностей. Він пропускав уроки. Він бився з однокласниками і носив синці. Він програвав підручники. Він... Ні, всього не перерахувати. Але ще ніколи не було так паскудно на душі, як зараз. Він виявився брехуном, він не дотримав чесного слова! Який сором! Яка ганьба! Що завгодно, тільки не це!

Додому Антонові треба було йти мимо будиночка, в якому він розбив шибку. Іншого шляху не було. А може, старий уже закрив вікно? Може, в нього знайшлася запасна шибка і вусач, не чекаючи його, Антона, все зробив сам? О, коли б... Але все одно Антон завтра за всяку ціну дістане скло, замазку і принесе все те вусатому.

Надвечір'я було тепле і тихе. Сонце, що хилилося до дахів будинків, підсвічувало зелений лист на деревах, припорошених курявою. На тротуарах походжали голуби.

Підходячи до злощасного будиночка з протилежного боку вулиці, Антон ще здалеку побачив: вибита шибка запнута газетою.

Зупинився за стовбом. Стояв і думав. А може, йому зараз зайти до вусача і про все розповісти чесно та правдиво? Так буде порядніше в усякому разі. А може, і старий колись в дитинстві переживав подібне і все зрозуміє? Та він, здається, не такий уже й поганий чоловік. Бо ж, либонь, інший обов'язково поволик би його, Антона, в школу, почав би жалітися вчителям. А цей повірив чесному слову, повірив з першої ж хвилини. Ні, на добро треба відповідати добром,. Антоне.

При тій думці повернув голову і... навіть не повірив очам своїм. Посеред вулиці йшов одноокий скляр з драбчастим ящиком на плечі. Антон не втримався, просто-таки

побіг йому навстріч.

— А я вас так довго ждав,— гаряче сказав, зупиняючись перед майстром.

Той пізнав його.

— А-а, це ти...— усміхнувся.

Око скляра поблискувало, і він був, здається, в доброму настрої. Антон немало зрадив тій обставині, з надією та благанням сказав:

— Я вас дуже прошу, вставте шибку. І візьміть за це картуза. Ви тільки погляньте, яка хороша матерія на ньому. І я його майже не носив. Візьміть...

Скляр зняв із плеча ящик. Він хотів щось сказати, але Антон, стоячи перед ним з простягнутим у правиці кашкетом, перебив:

— Якщо цього мало, я можу вам дати на додачу ремінь. Гляньте, який блискучий. Я міг би і кітель. Мені нічого не жаль. Та тільки дома мама...

У хлопцевому голосі було стільки чистого благання, він був такий прибитий і скорботний, що скляру навіть стало жаль його.

— Та що ти,— зупинив, коли побачив, що Антон почав скидати ремінь.

— Але мені дуже треба, дядю.

— Та я бачу, що ти готовий і сорочку віддати.

— Але вам не треба кудись іти далеко.

— Як?

— Та ця розбита шибка ось...

І Антон показав рукою на будиночок супроти.

— Ф'ю-ф'ю-ф'ю... — глухо свиснув здивований скляр.— Та це ж, либонь, мій давній друг Максим Андрійович. Оце ти йому, браток, удружив?

Він весело сміявся.

* *

*

Бурма повертався після зміни додому, коли побачив біля вікна під парканом знайомого скляра та Антона. Майстер порався біля шибки, малий сидів неподалік навпочіпки.

— Старі вибиваємо, нові вставляємо,— весело гукнув скляр, помітивши господаря.

Антон гордився сам собою. Хай як би там не було, а він дотримав слова і зараз може прямо дивитися в очі вусатому.

Коли роботу закінчили, скляр загорнув рештки замазки у ганчірку, заховав у портмоне алмаз, сказав:

— Ну, ось і все. Але з кого одержувати плату, я й сам не знаю.

— Та що ж,— посміхнувся Бурма,— по дружбі з мене, звичайно, чарка причитається. А нащот усього іншого...

Антон покwapно зірвав з голови картуза, скинув ремінь і все те простягнув скляреві.

— Візьміть. А якщо мало, я завтра... Та ось і сьогодні...— Він швидко знайшов у кишені кілька мідних монет.— Ось вам шістнадцять копійок, а завтра я зможу...

Антон не помітив, як скляр підморгнув єдиним оком вусачу. А йому, Антону,

сказав:

— Добре, добре, ми ще встигнемо з тобою розрахуватися. Одягни картуз, підпережись, заховай гроші.

— Та поки що,— додав Бурма,— ходімо в хату.

Побачивши, що Антон поверта до хвіртки, гукнув йому:

— І ти, козаче, заходь, коли ми вже з тобою породичалися. Ходімо! Ближче познайомимось.

Антон послухався.

— Щоб вам не було скучно, поки я приготую щось перекусити,— сказав Бурма, коли зайшли в першу простору кімнату,— загляньте сюди.

Вусач прочинив двері, що вели в другу кімнату.

Те, що побачив Антон, здивувало його неймовірно. Всі чотири стіни в кімнаті були завішані клітками. В них стрибали, пищали, співали якісь жовті пташки.

— Що це у вас? — запитав Антон.

— Хе-хе...— усміхнувся господар.— Кенарі.

Це була якась дивна пташина олімпіада, змагання на дзвінкість голосів, мелодійність пісень, легкість переливів. Коли до кліток підходив усач, птиці, мабуть, пізнавали господаря, бо починали скакати, висовувати дзьобики. Сталевар насвистав якусь мелодію. І кенарі теж засвистали, затьохкали один сперед одного, намагаючись якнайточніше передати посвист свого хазяїна.

— Чуєте, що виробляє? — сказав залюбовано вусач, показуючи на куполоподібну високу клітку.— Це Васильок. Жаль, що зараз не влаштовують пташині олімпіади. Він би, розбійник, обов'язково одержував кожного разу золоту медаль.

Антон забув усі неприємності дня. Він ходив уздовж стін, зазирає в клітки і чомусь усміхався. Очі його блищали радістю, на щоках проступав рум'янець. Він навіть не помітив сам, як почав теж насвистувати, і птиці відповідали йому своїм співом. Вусатий поставив скляру посеред кімнати стілець і, запросивши його присісти, сам пішов у кухню. Скляр сидів, склавши на грудях руки, задумливо слухав птахів, а хлопець все ще переходив від клітки до клітки вздовж стін.

Скоро сталевар приготував закуску і запросив до столу. Антон був голодний, але сидати з малознайомими дорослими людьми соромився.

— Ні, ні, я не хочу їсти,— збрехав, коли господар удруге покликав його.

— Якщо вже знайомитися—то по-справжньому,— мовив вусач.— Вина ми тобі не дамо, а яблучним квасом почастуємо.

На тарілці лежала порізана на шматочки буженина і смачно пахла. На другій — молоденька червона редиска, зелені стебла цибулі. У плетенці, зашланій білою серветкою,— хліб. А посеред всього того в емальованому синьому глечикі з дужкою—червоне вино. Бурма налив із нього у два стакани, в третій, як і обіцяв, із молочника яблучного квасу. Стакани з вином поставив перед склярем та перед собою, з яблучним квасом супроти Антона.

— Ну що ж,— сказав скляр, піднімаючи свій стакан,— спасибі хлопцям, що б'ють

шибки та й мені роботу дають. Не було б оцього малого стрільця,— хитнув він головою в бік Антона,— ми з тобою, Максиме Андрійовичу, і по чарці оце б не випили. А так... Взагалі, я люблю, коли люди шибки б'ють...

Бурма сміявся, позираючи на Антона, а хлопець нітився і червонів. Не сподівався він, що все так закінчиться.

Незабаром, коли Бурма і скляр повеселіли, Антон теж відчув себе уже звичніше. Господар погладжував вуса тильною стороною долоні і знову доливав у стакан із синього емальованого глечика червоне вино.

— Ну, браток, давай ближче познайомимось із тобою,— мовив господар.— Як тебе звати?

До Антона повернувся гарний настрій, йому захотілося назвати себе так, як його часто звали хлопці, і він сказав:

— Антуан.

Бурма здивовано підняв брови.

— Антуан?

— Так,— хитнув головою школяр.— Дома — Антон, а між товаришів — Антуан.

— Антуан! — повторив старий з якоюсь особливою задумливою усмішкою.— Це ім'я мені пам'ятне.

— Чим? — запитав скляр, наморщивши лоба.

Вусатий мовчав. Подивився кудись у вікно, що вже посиніло від сутінків, неквапно сказав:

— Бачиш, друже, в кожній людини є в житті два діла. Одне, сказати б, велике, державне, друге — маленьке, своє, домашнє. На заводі в мартенах, в цих велетенських ненажерних страховиськах, я варю сталь. Це моє, так би мовити, велике діло. А ось дома, для серця, чи як би тобі сказати, займаюся ось цими пташками. Ха-ха... Смішно, правда?

Але ніхто не сміявся. Антон, стоячи посеред кімнати, уважно слухав старого. Скляр, задумливо длубаючись виделкою у тарілці, думав, мабуть, щось своє.

— От розумієш,— продовжував вусач,— прийдеш додому після роботи втомлений, знервований. А посидиш з півгодинки з цими співаками, погодуєш їх, послухаєш їхніх веселих пісень — і всю втому ніби хто рукою зняв. І другого дня йдеш до палахкотючих мартенів з якимось оновленим, свіжим почуттям. Може, я не вмію правильно сказати, щоб було зрозуміліше, але в кожній людини повинно бути два діла, дві пристрасті.

— Так,— підтвердив понуро скляр,— це ти правий. Треба, щоб було дві. І, мабуть, тому я не можу похвастатись щастям, бо в мене тільки одна. Що вдень заробив, те увечері пропив. Але ти не доказав. Ти говорив, що ім'я Антуан тобі пам'ятне.

— Ага, стривай!...— пригадав вусатий.— Так ось, значить, чому мені пам'ятне Де ім'я — Антуан.

І старий не поспішаючи розповів цю історію.

...Він не зразу став біля мартенівських печей. В тринадцять років уже працював у кузні, біля горна, дув у міх. За цілий день так руку насмикає коромислом, що увечері й

хліб важко тримати в пальцях. І все ж хазяїн платив мало. Дитина, скільки там воно зробить! А дома була велика сім'я, і від нього мати вже чекала заробітку. Тоді він вирішив до своєї заводської платні доточувати ще від іншого. Ловив сильцями птиць—снігурів, перепелів, а більше, звичайно, щиглів — і носив на базар.

Йому по-всякому платили за птиць. Які траплялися голосистіші — коштували дорожче, ліниві, глухі на голос — дешевше. Декотрих, найздібніших, намагався вчити. Але це не завжди вдавалося, хоча іноді попадалися на диво голосисті екземпляри. Одного разу він проходив мимо порту. Біля причалу стояв іноземний пароплав. Вони часто швартувалися тут. Хлопець уже звик до них і цього разу не звернув би особливої уваги, але почув напрочуд красивий спів невідомої птиці. Пісня линула з голубого неба, мовби якийсь невидимий музикант засівав землю щедрістю своїх мелодій. Хлопець підняв голову і побачив на щоглі клітку. Він був настільки зачарований, що навіть не помітив, як підійшов майже впритул, до судна і з піднятою головою вже з півгодини стояв нерухомо. Навіть не зразу побачив людину, що, перегнувшись через поручні, кричала йому з палуби. Потім очутився, прислухавсь. Серед незнайомих слів можна було розібрати тільки одне:

— Кенар... кенар...

Це був корабельний кок, дуже худий, з білою шапочкою на голові. Він говорив якоюсь мало зрозумілою французько-російською мішаниною слів. Через кілька хвилин зійшов на берег, і вони познайомились.

— Бо кенар? Бо кенар.

Важко було зрозуміти: пита він чи стверджує, що кенар хороший? Але хлопець гдряче захитав головою: дуже, дуже хороший! Він вперше в житті чує, щоб птиця могла так співати. Потім підліток розповів, що він теж ловить птахів і не тільки тому, що дуже любить їх, але й для продажу, щоб приточити якусь копійку до свого куцого заробітку на заводі. Але ж щиглі бездарні, вони не вміють так співати, скільки їх не вчи.

— Я розумію,— сказав кок посмутнілим, співчутливим голосом.— Бо не мають такого таланту. І я розумію тебе.

Може, з годину стояли удвох на причалі, залюбовано слухали кенарів спів і розмовляли. Потім кок по: кликав хлопця на палубу, підійшов до щогли, почав спускати по тоненькому канатику клітку. Коли опинилася в його руках, відв'язав, подивився на притихлих птахів і простягнув клітку хлопцеві.

— На — візьми. Це дуже голосисті кенарі. Я буду всю дорогу додому скучати за ними. Але нічого. Вони тобі дуже потрібні, це я знаю. У них будуть діти. Багато дітей — раз, два, три, чотири... Вони співатимуть так само прекрасно, як і їхні батьки. Ти зможеш брати за них великі гроші, і тобі легше буде жити. Ти розведеш їх багато-багато. І коли ця парочка тобі вже буде непотрібна і ми ще раз зустрінемося з тобою, ти зможеш віддати їх мені...

...Якусь хвилину сталевар мовчав, задумано дивився у вікно.

— Цього корабельного кока,— сказав із тихою задумою старий,— звали Антуаном.

Але більше ми ніколи з ним уже не зустрічалися.

Антон уважно слухав розповідь старого майстра.

Вечір уже запнув вікно синьою густою наміткою. Сутінки залили кімнату. Поки Бурма розповідав, птиці притихли.

Антон дивився на сталевара. В цю хвилину він зовсім не здавався йому ні грізним, ні сердитим. Навпаки, було в ньому щось добре і лагідне, сумирне і хороше. Все, про що оповідав старий, мовби стояло в хлопця перед очима: і заморський пароплав з кліткою на високій смугастій щоглі, і худий кок в білій шапочці, і зачарований ковальчук.

Чи то скляр починав п'яніти, чи> то розповідь друга зворушила його, тільки він став якийсь задумливий, мовчазний. Скоро встав із-за столу, почав прощатися. Антон знову запропонував йому кашкета, ремінь і шістнадцять копійок. Одноокий тільки зітхнув:

— Ні, браток, залиш все це собі. Мабуть, без кашкета і в школу не пустять. Еге ж? Ми вже з Максимом Андрійовичем якось по-дружньому розрахуємось. Ну, а ти будеш моїм боржником. Виростеш, навчишся заробляти гроші, ось із першої зарплати і принесеш боржок. А шукати мене просто, людина я, як бачиш, примітна...

З тими словами й пішов. Треба було збиратися і Антону. Але йому не хотілося розлучатися з цим незвичайним пташиним царством. Та й вусач не настоював. Він, видно, був із тих людей, котрі люблять, коли їх пристрастю ще хтось цікавиться. Старий почав готувати птицям вечерю.

— А що вони їдять?— запитав Антон.

— Що їдять? — перепитав старий, розбиваючи об стіл яйце.— Та ось, якщо тобі й справді цікаво, можеш подивитися.

Антон зрозумів це як запрошення і, вже не відчуваючи ніяковості, залишився. А Бурма, подрібнюючи круто зварене яйце на маленькі шматочки, розпитував у Антона, де він живе, хто його батьки, як ідуть діла в школі. Може, в тому винні були кенарі, може, й справді цей старий умів викликати до себе симпатію, тільки Антон чомусь відчував себе зовсім просто й вільно. Він розповів цьому дивному чоловікові всю правду про себе.

— Значить, говориш, навіть одиниці інколи хапаєш?

— Буває...— підтвердив Антон чистосердечно.

Тепер, коли з яйцем було закінчено, старий почав так само дрібно різати петрушку.

— А чому ж це так? — поцікавився.

— Та, розумієте,— пояснював Антон, слідкуючи за швидкими рухами великої руки майстра,— вчителька у нас людина в'їдлива. Тільки що не так, зразу ж викликає маму. А мати в сльози. Батько часто дає ремінця. Взагалі...

Ще з добру годину Антон залишався у сталевара. А коли почав збиратися додому, Бурма зняв зі стіни невелику клітку з парою канарок і простягнув її хлопцеві:

— Візьми на згадку... Якщо хочеш знати, це заняття куди цікавіше, ніж пускати у бухті чи на вулиці бабки. Це, правда, молода парочка, кенарю ще треба поставити справжній голос. Та, якщо хочеш, ми й це зробимо з тобою.

Зі змішаним почуттям радості та збентеження йшов Антон додому, несучи в руках клітку. Всі злигодні, пережиті за день, обернулися в ньому якоюсь буйною веселістю. Ні, віднині всякі бабки до біса. Тепер у нього є заняття куди цікавіше.

* *

*

Через кілька днів Антон і справді прийшов до старого з кенарями. Та не сам. Поряд з ним стояв високий артилерійський офіцер у формі, з блискучими погонами капітана. Це був Антонів батько'. Він козирнув-Бурмі.

— Пробачте, що ми удвох, але інакше не можна було ніяк.

Потім, коли Антон пішов із кліткою в другу кімнату, офіцер сказав:

— Ви знаєте, я вже не можу вірити своєму синові. Неправдивий він дуже став. Приносить кенарів, говорить — подарунок, а я й сумніваюся: чи не нова, буває, яка комбінація. Та й вирішив перевірити.

Бурма поставив офіцеру стілець, запросив сісти. Розговорившись, капітан жалівся:

— Важко виховувати дітей військовій людині, що постійно кочує з місця на місце, мов циган. Безперервно нові вчителі, нові компанії. Не завжди за хлопцем вслідкуєш. От виростає, а я й не знаю, що з нього вийде. Поки що тільки суцільні неприємності. І у вас він, здається, вибив вікно. Я зайшов заплатити за шибку і за кенарів.

Сталевар махнув рукою:

— Та пусте. Всі ми були такими. Ні, ні, ви заховайте, будь ласка, гаманець. Ми з ним уже за шибку домовилися. А кенарів я йому справді подарував і обіцяв поставити голос.

Капітан пішов — йому треба було поспішати, Антон залишився.

Це було дуже цікаве заняття — вчити молодого кенаря правильно співати. Старий уносив із комори органчик. Його ставили на табурет посередині кімнати. Клітку з молодим кенарем вішали на стінку. Потім вусач заводив органчик, і він починав співати чистим кенарячим голосом, притому без найменшого "тявкання", "чавкання", "цівкання", як говорив Бурма, і всіх інших "помарок", котрі так псують голос птиці.

В цей час старий сідав у кутку, поряд із собою садив Антона. Обличчя Бурми в такі хвилини робилося урочистим і якимось особливо прояснілим. В кімнаті повинна бути цілковита тиша, щоб ніщо не заважало молодому кенарю слухати пісню.

Він і справді уважно, навіть трохи здивовано прислухався до неї. Сидячи на жердинці, витягував голову, повертав її в один, другий бік, мовби примірявся, яким вухом краще ловити переливи чистої кенариної мелодії.

А органчик все співав і співав, коліно за коліном.

Так минало кілька хвилин. Потому кенар злегка піднімав крила і починав несміливо, тихо підтягувати органчикові. За другим коліном уже більш впевнено, за третім ще сміливіше.

Старий, не рухаючись, а тільки скоса поглядаючи на Антона, радо підморгував йому: мовляв, чуєш? Антон теж усміхався і ледь помітно кивав головою — ну, звичайно ж, чую.

Потім повітря в циліндрах органчика кінчалось, і він замовкав. Але кенар продовжував співати, повторювати звук за звуком все, що мить тому наслухав. Коли він збивався і тягнув раптом фальшиву ноту, старий болісно морщився, ніби ця фальш завдавала йому просто-таки фізичного болю. Кенар ніби теж помічав це і вже у другому коліні виправляв свою помилку.

Та й кенар врешті замовкав. Бурма шептав Антону:

— У нього чудесний слух. Він буде першокласним співаком. Ось побачиш, от згадаєш мене.

І, заводячи знову свій органчик, шкодував:

— Жаль, що зараз не проводяться в нас кенарині змагання. Він би напевне забирав усі золоті медалі. Ти знай, що в цілому світі немає другого такого органчика.

Цей органчик старий сталевар змайстрував власноручно і гордився ним неймовірно. Він складався із двох циліндрів, у яких ходили поршні. Важкі поршні видували із циліндрів повітря, воно потрапляло у трубку, примушуючи по черзі звучати кілька різної величини сопілок.

Але інколи молодий кенар ставав лінивим. Органчик видував із циліндрів усе повітря, кенар слухав пісню, але сам мовчав. Старий знову піднімав циліндри, сопілки наново починали грати коліно за коліном. Але учень був, мабуть, не в настрої і не хотів працювати. Тоді Бурма брав у руки флейту і, підійшовши до клітки, сам починав награвати нескладну мелодію. Він не міг точно повторити пісню, яку співав органчик, мимоволі фальшивив. Тоді кенар починав роздратовано підправляти його. Але старий теж хитрував. Він спеціально тягнув фальшиву ноту, а кенар — правильну, точну. Бурма врешті умовкав, а кенар, розохотившись, співав самотійно.

Часто серед тих своєрідних уроків співу сталевар з якоїсь нагоди пригадував роботу на заводі. Дід Бурма був із тих людей, котрі не можуть залишатися байдужими до своєї професії. Інший все життя проклинає свою роботу, навіть рідним дітям не радить займатися нею. Але старий Бурма говорив про свою професію з якоюсь особливою ніжністю.

— Ех, Антоне, коли б усю сталь, яку я виплавив за життя, та злити в одному місці, це б вийшла велетенська сталева гора. Мабуть, тільки гірський орел зміг би долетіти до її вершини.

Він заплющував очі і, мабуть, в цю хвилину бачив і незвичайну сталеву гору, що вся сяє під сонцем та виблискує смарагдово, і гордих велетнів-птахів, котрі ширяють навколо її вершини.

Або раптом починав пригадувати різні історії із життя металургів. То про одного сталевара, який, облившись водою, поліз у гарячу піч, щоб, не охолоджуючи її і не гаючи часу, відремонтувати, то про майстра, який умів зварити особливо дзвінкий міцний метал.

Антон любив слухати діда Бурму. Можливо, тому, що старий гордився своєю роботою і змальовував усе особливо закохано, а може, й насправді праця сталевара така героїчна, тільки розповіді діда Бурми звучали, як легенди, і Антон з великим

інтересом слухав їх.

Хоча хлопець виростав майже поруч із заводом, проте ніколи не був у його цехах. На завод малих не пускають, тим більше у гарячі металургійні цехи. Тому Антону доводилося власною уявою домальовувати все, про що розповідав старий майстер.

Та одного разу несподівана біда привела його в цех. Повернувшись зі школи, Антон побачив, що кенарі помирають. Вони вже не мали сили сидіти на жердинці. Лежали на дні клітки. У них поволі, але невідворотно заплющувалися очі.

Антон побіг до Бурми. Але дома його не було. Він якраз працював на заводі, і Антон не роздумуючи подався туди.

Нещастя завжди загострює винахідливість, спритність людини. По-доброму Антон, може б, і не потрапив на завод, у воротах якого стоїть грізний охоронник. А цього разу швидко знайшов собі прохід через невелику дірку в заводському мурі з протилежного від воріт боку.

Прослизнувши у мартенівський цех, Антон був вражений величию його. Ні, розповіді старого Бурми, виявляється, зовсім не були ні на крихту прикрашеними. Навпаки, Антонові здалося, що старий навіть дуже блідо розповідав про все,* що тут робиться.

Величезне приміщення, в якому навіть паротяг не виглядав великим, залите морем вогню. З протилежного від дверей боку розташувалися мартени. Ці величезні чорні потвори, поруч з якими людина така мала, мовби фантастичні звірі, лежали один біля одного і червоними очищами дверець дивилися в цех. Вони здригалися, тремтіли, гоготали, ніби на когось неймовірно злилися.

Щоб не звертати на себе увагу, Антон заховався за якусь дошку в кутку. Цех дуже добре освітлений, і замаскуватися десь було майже неможливо. Тільки тут все ж таки краще, ніж в якомусь іншому місці. В усякому разі, він нікому не заважав.

Біля одної з печей Антон помітив діда Бурму. Був він, як і всі в цеху, в брезентовій спецівці, темнім кепі з великими темними окулярами на козирку. Тримав у руках величезну ложку на довгому держаку. Вусатий, освітлений полум'ям вогню, що виривалося із печі, увесь червоний від його відблисків, він здавався казковим чаклуном. Та й справді творив якісь казкові речі. Підходив до печі, піднімав руку, і перед ним відчинялися дверцята мартена, оголюючи вогненне, палахкотливе, грізне нутро печі. Ага, ось на кого вона злиться, на діда Бурму. Бач, як форкає полум'ям, плюється розтопленим металом. Та сталевар зовсім не боїться її. Він засува у вогонь велику ложку. За кілька секунд вона робиться білою. Тримавши її перед собою, майстер відходить на середину цеху, вилива із ложки у пісок рідку, ніби вода, сталь. Навколо розлітаються снопами білі іскри, схожі на ті, котрі бачив Антон під Новий рік, коли біля ялинки палали бенгальські вогні.

Хлопець настільки був усім цим зачарований, що навіть забув про своїх умираючих кенарів. Але потім згадав. Коли Бурма кинув на землю ложку, відійшов убік і витирив спітнілого лоба, Антон уже збирався підбігти до нього. Та в цей час паротяг, що стояв біля воріт, давши свисток, поїхав у цех. Разом з ним іншою колією покотилася ще якась

дивна машина, схожа на велику гармату.

Паротяг завіз у цех цілий ешелон вагонеток. На кожній — по кілька ночов, наповнених залізним брухтом. І знову старий Бурма, що стояв біля печі, здався казковим чаклуном. За його командою машина, схожа на гармату, брала довгою рукою з платформи ночви, швидко, але обережно несла їх у розкриту пашу мартена, перекидала там і виймала порожні. Мартену не подобалася ця операція. Він плювався вогнем, шипів і аж тремтів. Але старий Бурма лишався невмолимим, знову піднімав руку. Залізна рука машини брала інші ночви і так само обережно несла в клекотливу пашеку печі.

Антон ладен був залишатися в цеху безконечно довго, таке незвичайне, захоплююче було все, що тут робилося. Але дома помирали кенарі, і треба поспішати.

Коли машина з довгою залізною рукою разом із платформами від'їхала до інших мартенів, а дід Бурма зі своїми помічниками почали прикурювати цигарки, Антон швидко вийшов із схованки, підбіг до старого. Той був немало здивований, побачивши в цеху школяра.

— Ти чого це тут? — запитав, нахилиючись до Антона.

— Кенарі помирають,— прокричав хлопець над вухом сталевара.— Я затримався в школі, а мати обгодувала їх сім'ям.

Бурма спохмурнів.

— Це погано. Біжи до мене додому, візьми там на полиці коماشиних яєць. Ти пропариш їх окропом і запропонуєш птахам. Та дивися не давай ні зернини коноплі чи соняхів. Моркву теж треба викинути з раціону. У водичку підбав трохи марганцівки.

Але врятувати кенарів Антону не вдалося. Вони загинули.

Бурма добряче вилаяв його за те. Але потім все ж таки не пожалів ще одної пари кенарів. Що поробиш, в усякому ділі можуть бути невдачі. Але якщо хлопцеві сподобалася ця справа, треба йому допомогти.

І вони знову разом учили нового молодого кенаря співати під органчик, знову дід Бурма угадував у ньому прекрасного співака, який на пташиних змаганнях, коли б вони проводилися, обов'язково забирав би всі золоті медалі. Як і раніше, поміж навчання старий раптом згадував щось цікаве зі свого заводського життя і розповідав Антонові.

Але тепер він був строгіший до хлопчика. Вимагав вести щоденник, кожного дня записувати в нього свої спостереження за птахами і за природою. Без цього не можна пізнати життя птиць, не можна навчитися розуміти їхні таємниці і вберегтися від невдач.

Молодий кенар, здавалося, був ще кмітливіший за свого брата, що загинув. Він відзначався винятковою старанністю. А де старанність, там і талант! Співав він справді чудесно і в своїх піснях був невтомний.

* *

*

Довгенько тривала дружба старого сталевара із школярем. Але потім почала в'янути. Антон все рідше й рідше заходив до Бурми, а зайшовши, недовго залишався в

його кімнаті, завішаній клітками. Він жалівся, що вчителі задають додому багато уроків і після них залишається мало вільного часу.

— Так, так, я розумію,— говорив майстер і не затримував хлопчача.

В нього самого останнім часом набагато прибавилося клопоту. Хтось написав про нього та його знамениту колекцію кенарів в одній з центральних газет, і тепер хвіртка не зачинялася. Одні йшли просто із цікавості, інші за порадою, треті з потаємною надією придбати клітку з парочкою кенарів. Крім того, кожен день поштар приносив ще пачку листів. Старий не хотів, щоб хтось залишився ображений, і це теж забирало в нього багато часу.

А з Антоном... Ну, звичайно, тепер він, Бурма, йому теж мало потрібен, бо ж навчання молодого кенаря вже закінчене. Нині це вже не якийсь там неук-новачок, а цілком сформований відмінний співак. Може, саме через це в Антона вже не було потреби так часто, як раніше, бувати в старого. Одне слово, зустрічалися вони все рідше й рідше. Кілька разів Бурма бачив хлопця на вулиці. Але потім і це припинилося. Може, просто дід Бурма не пізнавав у гурті школярів свого колишнього знайомого, що вже встиг подорослішати і погрубіти. А може, він виїхав з міста, бо ж його батько із військових, а ті вічно кочують із місця на місце. А може... Та, власне, Бурма не особливо й замислювався над усім тим. Адже в його квартирі тепер постійно з'являлися все нові й нові любителі-птахолови, ентузіасти різних живих куточків у школах, працівники зоопарків і навіть вчені.

І дід Бурма у вирі все нових і нових знайомств теж почав забувати свою випадкову дружбу з Антоном. Та хіба можна все вдержати в голові, коли вона з кожним роком стає все білішою, а пам'ять все тьмянішою.

Буса Бурми теж побіліли. Але він, як і раніше, кожного ранку йшов у мартенівський цех, увечері повертався додому. А вільний час віддавав кенарям та рибальству.

Уже не було колишньої стрункості в його високій костистій постаті, плечі починали сутулитися. Але з кожним роком відточувалася його чудова майстерність сталеваріння. Він був одним із найкращих, найдосвідченіших сталеварів країни. Метал його печі цинився дуже високо і йшов для найточніших виробів.

Але яке кряжисте, міцне буває дерево, все ж настає час, коли і на його місці треба садити молоде.

Прийшов не дуже веселий час іти на пенсію, на відпочинок і для старого прекрасного майстра.

Та слава доброго діла завжди довговічніша навіть людського життя. Уже ходив старий Бурма в пенсіонерах, а спокою йому все не було. То кличуть у ремісниче — розкажи молодій зміні, як варити добру сталь, розкрий їм свій секрет; то приїдуть якісь гості — подай їм прославленого майстра. І знову біжать до Бурми: одягайтеся, збирайтеся, ходіть. А це якось їхала українська делегація металургів на Урал. Його теж згадали. І везли як свою найвищу гордість, найбільшу славу.

Там, на Уралі, представляючись, говорили:

— А це — наш Бурма.

І ті слова "наш Бурма" промовляли з притишено гордими інтонаціями.

На одному великому уральському металургійному заводі старого Бурму зустріли особливо зацікавлено. Директор — низенький, коренастий, з голеною лискучою головою, говорив:

— Так ось, значить, який Бурма? Справжній запорожець! А я, між іншим, таким його собі й уявляв. Радий, дуже радий познайомитися з вами.

Він розглядав вусатого українця з якоюсь незвичайною заінтересованістю, ніби давно хотів цієї зустрічі і ось врешті дочекався її.

Коли знайомилися із заводом, а в мартенівському цеху із сталеварами, директор покликав молодого чорнявого хлопця в темно-синьому костюмі зі значком на лацкані піджака. Незабаром мала початися перезмінка, і він, цей молодик, здається, тільки що прийшов на роботу, бо під пахвою лівої руки тримав невеликий, загорнутий у газету полудник.

— У нас теж є чим гордитися,— сказав директор заводу, показуючи на цього чорнобрового юнака.

Він назвав його ім'я, прізвище, але цех був виповнений гудінням печей, і Бурма не розчув. Хлопець тиснув усім руки і винятково гаряче Бурмі. Темні очі його під густими бровами зблискували радісно і в той же час трохи розгублено. Позад нього стояв директор заводу і з затаєною усмішкою дивився то на свого молодого сталевара, то на вусатого сивого дідугана. Але вицвілі очі Бурми лишалися холодними та байдужими, в них не затеплилась навіть крихта симпатії до цього плечистого темнотубого хлопця.

— "Здається, теж із футболістів",— подумав, дивлячись на його значок.

Що поробиш, у кожного свої симпатії і свої антипатії, часом дивні та смішні на чужий розсуд.

Бурма терпіти не міг футболістів, вважаючи їх найбільш пустими, нецікавими людьми. Коли одного разу йому розповіли, що Володьку Куцого — молодого підручного сталевара і капітана заводської футбольної команди — після перемоги над столичним колективом болільники несли на руках від стадіону аж до центру міста, старий, почувши те, зло сплюнув. Дурні! Непробудні дурні! Сталеварів, бач, не носять на руках, хоч вони... А футболістів... Тьху!

Він кілька днів після того обурено чортихався, а до Володьки Куцого сповнився відвертої неприязні.

Може, то були ревності фаху, може, звичайна стареча нетерпимість, але збороти себе старий Бурма не міг. І тепер, коли йому представляли кращого сталевара із якимось фізкультурним значком на грудях, він не відчув до нього ані найменшої поваги чи симпатії. Сталевару не ноги потрібні золоті, а найперше — руки, руки і серце, йому краще було б мовчати, але старий заслужений майстер не звик до того і, в'яло відповідаючи на гарячий потиск хлопцевої руки, зауважив:

— Футболіст...

Навколо засміялися. Директор заводу поспішив поправити:

— Ні, не футболіст. Займається альпінізмом. Майстер спорту.

Старий Бурма погано розбирався в нагрудних значках. Та й не мав сили докопуватися до того. Недбало махнув рукою, перевів погляд кудись поверх голови хлопця, що, як і раніше, усміхнено і захоплено дивився на гостя, все з тією ж сухістю зауважив:

— А для мене то все одно.

Навколо знову сміялися. Особливо голосно та втішно директор заводу. Правда, керівник української делегації морщив лоба: ні, ні, зовсім недоречні і ця сухість, і ці зауваження, в гостях показувати своє дивацтво не слід.

Але юнака те зауваження ніскільки не збентежило. Він ступив ближче до старого, ніжно взяв його за обидві руки трохи нижче ліктів, тихо сказав:

— Але мене колись учили, що в кожній людині повинно бути дві пристрасті: одна велика, на все життя, друга...

Бурма насторожився. Глянув на хлопця, напружено звів над переніссям сиві брови. Щось далеке-далеке, забуте, стерте роками розбуркували в глибинах його пам'яті ті слова.

— Як ви кажете? — наставляв ліве вухо, щоб виразніше чути хлопців голос у гудінні цеху.

— Я кажу, колись мене вчили,— повторив голосніше юнак,— що в людини завжди повинно бути два діла, дві пристрасті: одна велика, на все життя, друга...

Старий ще раз подивився на хлопця, на його радісно зволожені очі і, ясніючи обличчям, захитав головою:

— Так, так, друга — менша...

— Друга, менша, для себе,— мовив у тихій задумі молодий уральський сталевар.— В одного це птиці, в другого любов до крутих стежок у горах, що ведуть високо в небо, аж до сонця. Хіба не так?

Старий мовчки хитав головою, пильно дивився на юнака.

А цех гув напружено та важко, діловито сіяв гарячими вогнями мартенівських печей.